

Kõrgem Kunstikool Pallas
Fotograafia osakond

Loominguline fotoseeria “Kohtumine oma Varjuga”
Lõputöö

Jürgen Vainola

Juhendaja: Kalev Vapper

Tartu 2024

SISSEJUHATUS.....	3
1. VARJU DEFINEERIMINE LÄBI PSÜHHOLOOGIA	4
1.1. Mis on vari psühholoogiline vari?	5
1.2. Varjuga tutvumine ja kohtumine.....	6
1.3. Varju ja oma tumedama poole omamine	7
2. VARJU KUJUTAMINE KUNSTIS.....	9
2.1. Vari fotograafias	14
2.2. Varju pildistamine autoportree loomise eesmärgil ning selle ajalugu.....	14
3. FOTOSEERIA “KOHTUMINE OMA VARJUGA” LOOMINE	18
3.1. Ideede loomine fotodeks - minu Vari	18
3.2. Ettevalmistused fotosessioonideks.....	20
3.3. Pildistamise protsess.....	22
3.4. Töötlemise protsess	23
KOKKUVÕTE	24
SUMMARY	26
KASUTATUD KIRJANDUS.....	28
KASUTATUD FOTOD.....	29
LISAD.....	31
Lisa 1. Autoportreede loomise tarbeks üles seatud kaamera	31
Lisa 2. Autoportreede loomise tarbeks üles välk	32
Lisa 3. Varju käega fotostuudios	33
Lisa 4. Kehras asuv trepikoda modelliga.....	34
Lisa 5. Valongo mahajäetud sanatooriumi trepikoda	35
Lisa 6. Foto “Kell 22:33”, 2022	36
Lisa 7. „Vari keset hinge neelamist“, 2023	37
Lisa 8. „Hirm“, 2024.....	38
Lisa 9. „Vari-autoportree I“, 2024	39
Lisa 10. „Hirmutunne“, 2024.....	40
Lisa 11. „Näota mees“, 2024	41
Lisa 12. „Vaatlevad varjud“, 2022	42

SISSEJUHATUS

Olen aastaid kunsti luues huvitatud olnud just varjude ja siluettide teemast. Seda kinntab fakt, et alati, kui Pallasel antud vabad käed millegi loomiseks, olen just süngema alatooniga teema kasuks otsustanud, seda iseendale iseenesest mõistetavaks pidades ning tehes seda puhtalt sellepärast, et naudingi enim just sellist sorti kunsti luua. Seetõttu ei olnud endale meeltnööda lõputöö teema leidmine üldsegi mitte vaevanõudev väljakutse – teadsin koheselt, et soovin enda lõputöö raames teha fotoseeria, mis keskendub varjudele.

Sellele ideele ehitas tugevama vundamendi alla see, kui sattusin kunagi ammu ühe noormehega minu loominguga üle arutama ning ta väga soovitas seda, et ma loeksin Carl Gustav Jungi teoseid, kus ta defineerib ja kirjutab süvitsi inimese psühholoogilisest varjust. Tänu sellele vestluses välja tulnud ning meelde jäänud remargile oli mul lõputöö idee kirjapanemise ajast kindel soovi selle lõputöö raames lisaks varju kujutamisele (foto)kunstis uurida ka seda kuidas erinevad psühholoogid on defineerinud psühholoogilist varju. Soovisin tuttavaks saada iseenda varjuga ning seeläbi **teda** tõhusamalt fotodele jäädvustada.

Käesolev lõputöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis uurin erinevate psühholoogide – aga peamiselt Carl Gustav Jungi tekste, mis käsitlevad psühholoogilist varju, selle definitsiooni, kuidas enda varjuga tutvuda, milline näeb välja varjuga igapäevaselt kohtumine ning kokkuvõttes kuidas enda varju omaks võtta. Teises peatükis uurin seda, kuidas on kunstiajaloo jooksul varju kujutatud ning kuidas on kunstnikud sellesse suhtunud. Seejärel uurin seda, kuidas on fotograafia varju kujutamist mõjutanud, selle ajalugu ning millised on olnud esimesed autoportreelised varjud. Kolmandas peatükis keskendun kogu fotoseeria loomisele alustades enda varju tõlgendamisest tulenevatest ideedest fotode jaoks, ettevalmistustest fotosessioonideks, pildistamise protsessidest ning lõpetades fotode töötlemisega.

Täna enda juhendajat Kalev Vapperit, kes oli abiks fotoseeriasse jõudnud fotode valiku tegemisel ning kirjaliku osa valmimisel. Täna kolme modelli, kes olid nõus minu fotodel poseerima. Täna ka enda varju väljakutsuva kuid sellegipoolest meeldiva ning sujuva koostöö eest.

1. VARJU DEFINEERIMINE LÄBI PSÜHHOLOOGIA

Kunsti luues olen ma väga huvitatud olnud just varjude pildistamisest ning kunagi kui seda mainisin ühele noorhännale, kellega minu loominguga üle arutasime, soovitas ta mul lugeda Carl Gustav Jungi teoseid, sest ta arvas, et mul võiks olla sellest enda loometöös tohutult palju kasu. See on ka põhjus, miks ma käesoleva lõputöö raames palju psühholoogilist varju uurin, et seeläbi enda loomingus enda alateadvust paremini pildile püüda suudaksin. See peatükk uurib lähemalt, kuidas C. G. Jung ning teised psühholoogid on defineerinud psühholoogilist varju, kuidas enda varjuga tutvuda, milline näeb välja varjuga igapäevaselt kohtumine ning kokkuvõttes kuidas enda varju omaks võtta.

Enesetunnustus on vaimse tervise võtmeaspekt. Sageli on see üks esimesi samme enese tervendamiseks, enesetäiendamiseks ja stabiilsuse saavutamiseks. Kõikides eluetappides, eriti nendes, kus püüame ennast ja oma identiteeti määratleda, on oluline, et oleme teadlikud nii oma tugevustest kui ka nõrkustest ning õpiksime aktsepteerima iga osa endast. (Lonngi, G. 2023)

Kuid kõigil on oma demonid. Meie mõistuse kõige tumedamad osad moodustavad mõned meie identiteetide kõige olulisemad osad. Kuid suurema osa oma elust, nii sotsiaalses kui ka eraelus, surume maha need kõige tumedamad asjad, mis meid sügavalt määratlevad. Kahekümnenda sajandi keskpaiga psühholoogi Carl Jungi kirjutised kinnitavad neid inimloomuse fakte, eriti tema uuringud Varju olemasolu kohta. (Ibid.)

Inimesed armastavad jagada, klassifitseerida ja kategooriatesse liigitada asju oma elus ja üksteise kohta. Seetõttu köidab neid isiksuse arhetüüpide idee, mille tutvustas Carl Jung ja mida nüüd kasutatakse sageli psühholoogia, humanitaarteaduste, äri ja kirjanduse valdkondades. Samal põhjusel köidab inimesi ka tema "teadvuse" ja "alateadvuse" mõiste, mis jaguneb Persona, Ego, Varju ja Anima ning Animuse arhetüüpideks, mis kõik kokku moodustavad Mina. (Ibid.)

1.1. Mis on vari psühholoogiline vari?

Jungi eesmärk oli mõista inimmeelt ja paljastada, mis määrab inimeste identiteedi, teeb meist need, kes me oleme. Siin astub arutellu Vari. See on osa meie teadvustamatust meelest, mis Jung uskus sisaldavat kõike seda, mida me enda juures maha surume, olgu need siis kurjad, sotsiaalselt vastuvõetamatud, teistele kahjulikud või meie enda tervisele kahjulikud omadused. Meie Varjud kehastavad meie sisemist pimedust, neid asju meie juures, mida me teiste eest varjame. (Lonngi, G. 2023)

Jung kirjeldas suure osa oma kogemustest Varju minaga oma teoses "Aion" ning tänapäeval kiidavad erinevad psühholoogid heaks mõtte, et inimese psühholoogilist "Varju" võib kirjeldada kui tugevalt emotsionaalset, ürginstinktides ajendatud, tihti vägivaldset ja tavaliselt teadliku meele poolt sotsiaalse maailma eest varjatud osa. Jung uskus ka seda, et omadusi meie Varjus määravad need asjad, mida me teistes kõige rohkem kritiseerime. See on, nii-öelda, pime meel, kõik see, mida me eraldame ülejäänud endast. (Ibid.)

Kuid üha enam tunnistatakse, et inimesed peaksid püüdlema oma Varju minaga stabiilsuse ja leppimise poole. Mida rohkem keegi oma Varju loomuse vastu võitleb ja seda sügavamale peidab, seda ebastabiilsem on tema suhe selle osaga endast, mida ta keeldub aktsepteerimast. Samuti, kui keegi laseb oma Varjul ennast ja oma tegusid kontrollida, jätab ta oma meele avatuks võimalusele, et Vari võib teda üle võtta, ning võib muutuda ohuks teistele või iseendale. (Ibid.)

Kõik, millel on füüsiline keha, heidab varju. Ego suhestub Varjuga nagu valgus varjuga (ingl *The ego relates to the Shadow like the light relates to the shade*). See on omadus, mis teeb meist inimesed. Jung väidab, et just selles, mida me enda juures ei aktsepteeri – meie vaenulikkus ja häbi, süütunne ja valu – avastame me oma inimlikkuse. Varjul on palju tuttavaid nimesid: hüljatud mina, madalam mina, allasurutud mina, teine mina, alter ego jne. Kui me seisame silmitsi enda tumedama poolega, kasutame me metafoore, et kirjeldada neid kohtumisi varjuga: kohtumine oma deemonitega, maadlus kuradiga, laskumine allmaailma, hinge pime öö. (Jung, C. G. 2005: 26)

Kõik tunded ja võimed, mille ego tagasi lükkab ja varju saadab, aitavad kaasa inimloomuse varjukülje peidetud jõule. Kuid siiski ei ole need kõik negatiivsed omadused. Jungi analüütiku Liliane Frey-Rohni sõnul hõlmab see tume varasalv meie lapselikke osi, emotsionaalseid kiindumusi, neurootilisi sümptomeid, kuid ka meie arendamata talente ja andeid. “Vari,” nagu ta ütleb, “säilitab kontakti hinge kadunud sügavustega, elu ja selle jõudu – ülemuslikkust, universaalset inimlikkust ning seal võib isegi loovust tajuda. (Ibid: 15)

1.2. Varjuga tutvumine ja kohtumine

Kui indiviid proovib oma Varju näha, saab ta tihtipeale häbi tundes teadlikuks omadustest ja tungidest, mille olemasolu ta iseendas eitab, märgates neid aga väga hästi teistes - nagu näiteks enesekesksus, mõttelaiskus ja lohakus; fantaasiates hõljumine, intrigeerimine ja tagarääkimine; hoolimatus ja argus; ülemäärane raha ja asjade tagaajamine, ühesõnaga kõik need pisipatud, mis ta on seni endale andestanud. (Ibid: 185)

Aeg-ajalt, ehkki mitte sageli, haarab inimest kihk oma loomuse halvemat poolt välja elada ja parem pool maha suruda. Ent inimesele, kes oma loomulikke emotsioone ja tundeid välja elab, võib Vari ilmuda külma ja negatiivse intellektuaali kujul, personifitseerides mürgiseid märkusi ja negatiivseid mõtteid, mida ta alla surub. Nii et mis kujul Vari ka ei esineks, ikka on tema ülesanne esindada Mina vastaspoolust ning kehastada omadusi, mis meile teistes inimestes kõige vähem meeldivad. (Ibid: 194-195)

Kuigi me ei saa seda otseselt vaadata, ilmub vari siiski meie igapäevaelus. Näiteks on sellega võimalik kohtuda huumoris – nagu näiteks labaste naljade või labaste tempude kujul, mis väljendavad meie peidetud, alaväärtuslikke või kardetud emotsioone. Kui tähelepanelikult vaadelda neid labaseid nalju, mis meid naerma ajavad, on võimalik näha, et vari on aktiivne. John Sanford juhib tähelepanu sellele, et inimesed, kes ei oska huumorit hinnata, on tõenäoliselt väga allasurutud varjuga. Tavaliselt ongi vari see, kes naljade üle naerab. (Ibid: 16)

Olukordades, kus meid valdavad tugevad häbi või viha tunded, või et meie käitumine pole meie moodi, lööb vari ootamatult välja / ilmutab ennast vari. Tavaliselt taandub see sama

kiiresti kui see ilmus, sest varjuga kohtumine võib meile tunduda kui hirmutav ja šokeeriv kogemus. Seetõttu on võimalik pärast varjuga kohtumist kiiresti seda eitama hakata, kui me mõtleme millegi peale, mis võiks paljastada meie enda pimeduse osa. (Ibid: 16-17)

1.3. Varju ja oma tumedama poole omamine

Varjuga kohtumise eesmärk on arendada sellega käimasolevat suhet, laiendada enda eneseteadvust tasakaalustades meie teadliku hoiaku ühekülgsust meie teadvustamata sügavustega ehk varjualadega. Kirjanik Tom Robbins on öelnud: “Varjuga kohtumise eesmärk on olla õiges kohas õigel viisil.” Kui meil on selle suhtes õige hoiak, ei ole alateadvus Jungi sõnul deemonlik koletis. Jung on väitnud, et see muutub ohtlikuks ainult siis, kui meie teadlik tähelepanu sellele on lootusetult vale. Õige suhe varjuga pakub meile suure kingituse: see viib meid tagasi meie maetud potentsiaalide juurde. Seda on võimalik teha läbi varjutöö ehk läbi pideva pingutuse arendada loovat suhet oma varjuga. (Jung, C. G. 2005: 22)

Läbi varjutöö on võimalik:

- Saavutada tõelisema eneseaktsepteerimise, mis põhineb täielikumal teadmisel sellest, kes me oleme;
 - leevendada negatiivseid emotsioone, mis meie igapäevaelus ootamatult puhkevad;
 - tunda end vabamana süü- ja häbitundest, mis on seotud meie negatiivsete tunnete ja tegudega;
 - ära tunda projektsioonid, mis mõjutavad meie arvamust teistest;
 - parandada suhteid läbi ausama eneseanalüüsi ja otsese suhtluse;
 - ja kasutada loovat kujutlusvõimet unenägude, joonistamise, kirjutamise ja rituaalide kaudu, et omaks võtta hüljatud mina.
- (Ibid: 22-23)

Varjutöö tegemine tähendab sügavamale oma meele tumedatesse nurkadesse piilumist, kus peidus olevad salajased häbid ja vägivaldsed hääled vaigistatakse. Varjutöö tegemine tähendab džentelmeni kokkuleppe sõlmimist iseendaga, et astuda sisemisse dialoogi, mis võib kunagi tulevikus viia autentse eneseaktsepteerimise ja tõelise kaastundeni teiste vastu. (Ibid: 293)

Kui me oleme avatud nägema neid käitumisviise endas ning tunnistama sügavamad tõde, et igaihes meist elab nii armastaja kui valetaja, pühak ja patune, võime me üllatuda kui me mõistame seda, et kes me päriselt oleme ja kes me arvasime end olevat. Ajapikku on seda mõistes võimalik omaks võtta oma tumedam pool ning seeläbi terviklikuks inimeseks saada. Inimeseks, kes ei heida varju neid asju, mida me enda juures omaks võtta ei ole soovinud, aga on paratamatult osa meist. Nagu muinasjutus kallistab Iludus Koletist, süveneb meie ilu, kui meie koletuslikkus on austatud. Luuletaja Rainer Maria Rilke mõistis seda, kui ta ütles, et tal on hirm, kui tema demonid teda hülgavad, võivad ka tema inglid minema lennata. (Ibid: 294)

Ma leian, et vari, millega ma ise olen kõige enam kokku puutunud, on see vari, kes räägib minust endast väga negatiivselt – suunates mind vaatlema erinevaid olukordi negatiivsemalt kui need seda tegelikult on, enda ambitsioone maha tehes või pannes mind süütunnet tundma millegi eest, mille eest mina ei ole tegelikult määral vastutanud. Olen seda sama varju kohanud palju just siis, kui ma olen ülimat vaikust otsinud ehk siis kui ma olen mediteerinud. Pärast C. G. Jungi tekstidega tutvumist olen õppinud seda, et mul ei tasu neid mõtteid ignoreerida, sest see võib enda varjuga kokkujooksmist tulevikus veelgi raskemaks teha. Selle asemel olen püüdnud võimalikult objektiivselt neid emotsioone päriselt tunda ning seejärel iseendaga pikaajalisse dialoogi astuda, kus arutan iseendaga, et kust need negatiivsed mõtted tulnud on ja proovin neid seejärel ka lahendada või ümber lükata.

2. VARJU KUJUTAMINE KUNSTIS

Käesolevas peatükis räägin sellest, kuidas erinevad kunstnikud on kunstiajaloo jooksul varju kujutanud ning kuidas sellesse suhtunud on. Seejärel keskendun sellele, kuidas on varju kujutatud fotograafias ning millised on olnud esimesed autoportree loomise eesmärgil enda varju pildistamised.

Tavalisele inimesele on varajane lääne kunst väga sõltuv varjudest; kontuurid ja siluetid olid laialdaselt kasutusel Egiptuse hauakambrites ja Kreeka vaasidel kuni 4. sajandini, kuid enne palju hilisemat aega ei kasutatud varju *chiaroscuro*'na – maalikunstis ja graafikas heledate ja tumedate toonide teadlik vastandamine teose väljenduslikkuse tõstmiseks (Eesti Keele Instituut, Võõrsõnade leksikon. 2012). Kunstiajaloolane Ernst Gombrich (1909-2001) väitis, et kreeklased olid selliste tehnikate suhtes kahtlustavad – nende sõna “illusioonimaali” kohta oli *skiagraphia* ehk varjumaal ja Platoni (427-348 eKr) sõnul püüdsid lavakujundajad oma publikut petta selliste tehnikate abil. Gombrich soovitas otsida varje varastest maalidest ja tunnustada nende haruldust, sest isegi Leonardo da Vinci (1452-1519), kes uuris põhjalikult varjude mõjusid, vältis neid oma maalides kasutamast. Da Vinci kirjutab, et "liiga ilmne valguse katkendlikkus varjude tõttu on maalikunstnike poolt äärmiselt põlguse all" ning juhendas kunstnikke, kuidas luua maalidele teatud kogus udu, et varjud ei põrkaks valgusega kokku. (Middlehurst, S. 2015)

Plinius vanem (23/24 - 79 pKr), vanarooma ajaloolane, dokumenteeris seda, kuidas loodi nii maali- kui ka skulptuurikunst. Tema kirjatükis “*Naturalis Historia*” kirjeldas ta maalikunsti algust looga, kus oli Kreeka potikunstniku Butadese tütar Sicyoni Korah, kes oli sügavalt armunud noormehesse, kes oli peatselt lahkumas pikale reisile. Selleks, et säilitada osa temast ning hoida seda mälestusena, jäljendas ja maalis Korah noormehe näo profiili varju seinale, mis oli sinna heidetud tänu valguslambile. Seejärel täitis potikunstnik Butades maalitud kontuuri saviga, muutis selle tule abil kõvaks, eesmärgiga vormida noormehest püsiv portree. (Levendig, M. 2017)

Seda müütilist lugu saab eri tasanditel lugeda. Esiteks märgib see erinevust kahe- ja kolmemõõtmelise kunsti loomise vahel: maalimine algas varjukujutisena ning selle järgmine samm oli skulptuurikunst. Filosoofiliselt seda tõlgendades on võimalik ära tunda Platoni esteetika teooria, mis määratleb kunsti vaid reaalsuse varjuna. Antropoloogid näevad seost

pildi, varju ja läheneva surma vahel (surnute fantaasilisi kujutisi kutsuti antiiktsivilisatsioonides "varjudeks"). Praktilisemal märkusel sisaldab müüt kõiki elemente, mis on vajalikud pildi loomiseks: kunstnik, tema teemad või modell, kunstniku varustus (pintsel, pliiats, tooraine) ja valguse hädavajalik kohalolek. (Ibid.)

Pliniuse lugu oli populaarne alates 18. sajandi keskpaigast kuni 19. sajandi alguseni, mil Valgustusajastu uuendas huvi Kreeka ja Rooma kultuuride vastu. See inspireeris neoklassitsistlikke kunstnikke taaselustama antiiksete stiile ja vaimu. Sellest tulenevalt maalis flaami maalikunstnik Joseph-Benoit Suvée (1743-1807) maal liigutava valguse ja varju mängu, mis oli Pliniuse "Naturalis Historica" teose põhjal maalitud. Sellel maalil (vt fotot 1) on kujutatud eelnevalt mainitud Sicyoni Korah, kes on seinale maalimas peagi reisile mineva noormehe varju. (Ibid.)

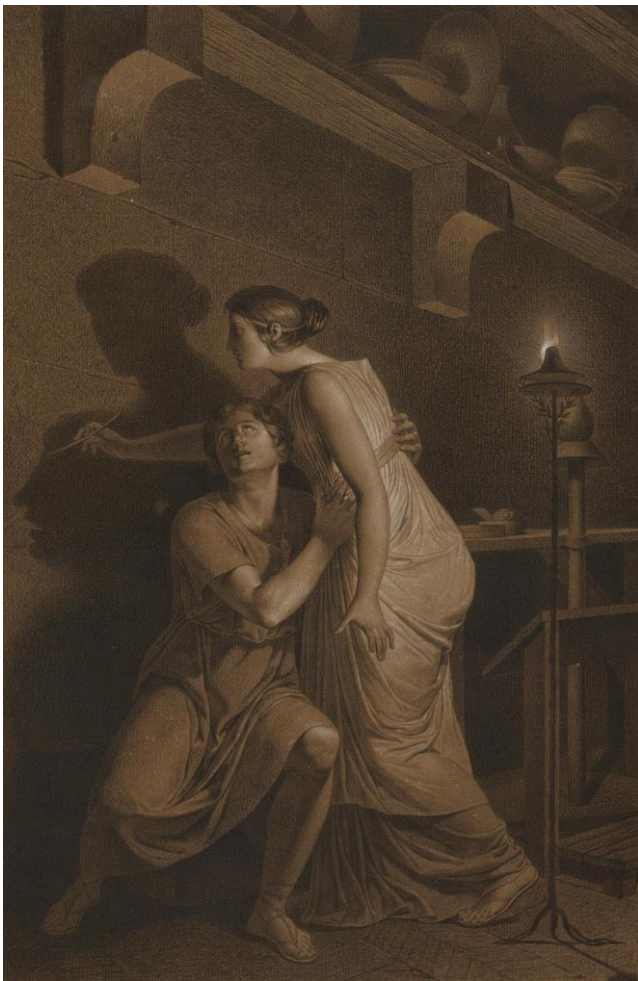

Foto 1. "Invention of Drawing" - Joseph-Benoit Suvée, 1791

Steve Middlehurst leidis autoportreeliseid varjusid otsides Martin van Heemskerki maali (vt fotot 2) aastast 1553, mis tema sõnul ei pruugi isegi olla autoportree, kuid ta usub, et kunstnik, kes maalib teist kunstnikku, on mingil moel ikkagi autobiograafiline. Ta lisab sellele juurde, et kunstiajaloolane ning -professor Victor Stoichita (s 1949) pakub sellele akadeemilisemat argumenti, tsiteerides vana ütlust “iga maalija maalib iseennast.” (Middlehurst, S. 2015)

Foto 2. “*St Luke Painting the Virgin’s Portrait*” - Martin van Heemskerck, 1553

Kunstniku varju käe kaasamine muudab selle maali tähendust – see saab vähemalt osaliselt viite tagasi kunstnikule ja aruteluks maalimise tegevusest, kasutades Platoni kontseptsiooni, et käsi esindab "praktikat", kandes "idee" valitud keskkonda ja käe vari muutub "praktika varjuks" või üleminekuliseks protsessiks idee tegelikkuseks muutmisel (Ibid.)

Hispaania kunstnik Vicente Carducho (1576-1638) kirjeldas oma pintsli varju kasutamist 1633. aastal kui "võimu" muutumist "tegevuseks". Sama kunstnik maalis oma autoportree (vt fotot 3), kuhu kuulub ka tema käsi, mis hoiab sullepead ja heidab varju raamatulehele, millest Stoichita arvates saab arutelu "ise" üle, "elav arutelu esindamise staatusest". (Ibid.)

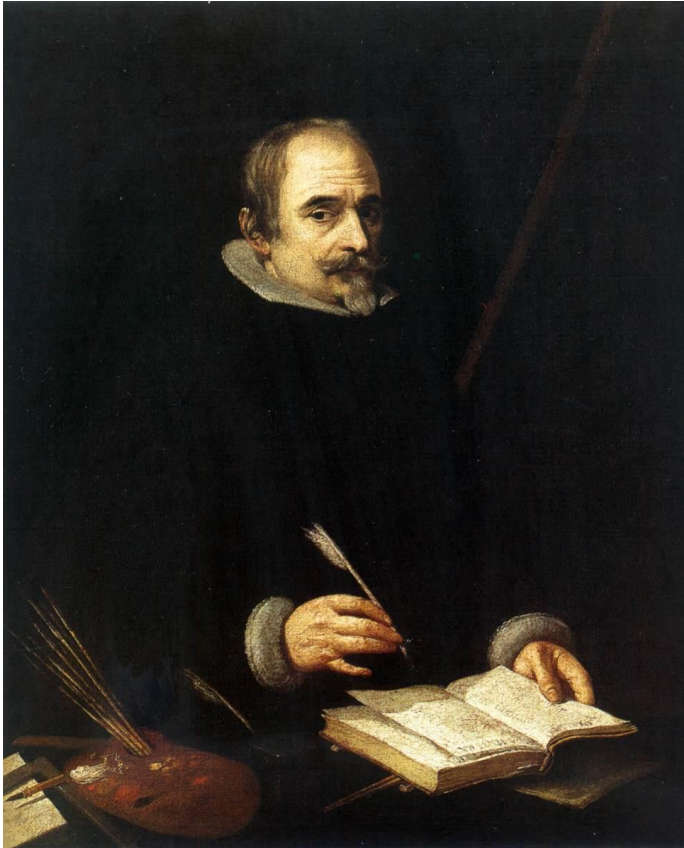

Foto 3. Vicente Carducho, *Autoportree*. 1633

Hüpatēs ajajoonel edasi ning tulles nüüdisajale lähemale, kasutas prantsuse kunstnik Christian Boltanski (1944-2021) varju kui millegi pisema võimendamist – ta lõi tillukesed skulptuurid, seejärel asetas need näitusesaalis ringi ning lisas selle keskele ühe valgusallika, mis valgustas kõiki skulptuure, misjärel tekkisid sellest tohutult suured varjud seintele. (vt fotot 4)

Foto 4. Boltanski, C. (1944-2021) "Théâtre d'ombres." 1984-1997

Theatre d'ombre (eesti keeles Varjuteater) on kolleksioon metallist figuuridest, mis on kääridega lõigatud väikesed nukud, kes tantsivad öö hinguse rütmis; tantsivad varjud, mis on pigem rahutult rõõmsad, mälumängud ja laste hirmud, mis on täis müstikat. Kunstnik lootis, et iga külastaja tunnistaks neis midagi endast, oma öistest hirmudest, mis on kodustatud teatraalse projektsiooni kaudu, seda surma, mis tuleb sellele, kes juba elab, ja kellega tuleb elada harmoonias. (Jupiter Artland. 2016)

Boltanski ise väitis, et ta soovis oma kunstiga esitada vaatajatele küsimusi ning rääkida filosoofilistest asjadest mitte sõnastatud lugude kaudu vaid läbi visuaalide. Tema sõnul rääkis ta väga lihtsatest ja kõikidele inimestele ühistest asjadest. Ta soovis oma loominguga seda, et publik unustaks, et tegemist on kunstiteosega ning mõtleksid sellest kui elust. (Ibid.)

Foto 5. "John Howell, an Indianapolis newsboy", Lewis Hine, 1908

See foto on näide sellest, kuidas varjude lisamine lisab keerulist sümbolismi pildile, isegi ainuüksi seetõttu, et see ühendab kahemõõtmelise objekti kujutamise pildiga, mis esitab kolmemõõtmelist pilti. Kui vari on pildil väike osa, jääb terve stseen kolmemõõtmeliseks, kuid Hine'i fotol on näide, kus vari mängib olulist rolli. Me teame, et nähtamatu vaatleja ja tema kaamera on suunatud objektile kolmemõõtmelises maailmas, kuid meil on ka kaamera

varju ja fotograafi käe kaks mõõtmelist märki, mis osutavad subjektile. Selle tulemusena saab sellest foto mitte objektist, vaid subjekti pildistamise tegevusest. (Middlehurst. S. 2015)

Pärast 20. sajandi algust, mil autoportreeline vari saabus fotograafiasse, jätkus varju kasutamine autoportree loomise eesmärgil aeg-ajalt nii maalikunstis kui ka fotograafias kuni 1970ndateni. Enne seda on väärt mainimist kaks fotot (vt fotot 6 ja 7), mis juhtumisi mõlemad pärinevad 1927. aastast.

(Ibid.)

Foto 6. *Shadow Self Portrait* - Walker Evans, 1927

Foto 7. *Shadow Self Portrait* - Andre Kertesz, 1927

Walker Evans ja André Kertész pildistasid mõlemad enda varju eesmärgiga luua autoportreed. Need kaks fotot on olulised selle lühikese ajaloo hulka lisamiseks, sest need seovad kaasaegse fotograafia kunstiajaloo. Plinius nägi varju kui inimese "jälje jälge" ja 18. sajandi lõpus tekkis pseudo-teaduslik liikumine nimega füsiognoomia, mis uskus, et inimese iseloomu saab tõlgendada nende silueti vaatamise kaudu – idee, mis viitab tagasi iidsele Kreeka usule, et inimese hing on tema varjus. (Ibid.)

Auhinnatud Itaaliast pärit fotograaf Giacomo Brunelli (s 1977) väitis enda artiklis “Mina ja vari: fotograafilised autoportreed” järgmist: “kuigi autoportree loomine on kunstnikke paelunud alates väga varajasest perioodist, on varju kasutamine sellistes teostes peaaegu eranditult fotomeediumi pärusmaa.” (Brunelli, G. 2011)

Giacomo Brunelli on kaasanud enda pikaajalises projektis *Self Portraits*, oma varju nii, et ta on seda pildistanud erinevatel loodusmaastikel. (vt fotosid 8-11) Mainitud fotoprojekt algas sellest, kui ta läks Itaalias enda sünnikoha lähedale loodusesse loomi pildistama, aga loomade asemel märkas ta hoopis enda ette langevat varju, mis tema sõnul lausa hüüdis, et Brunelli teda pildile püüaks. Sellest algas 3 aastat kestev projekt, mil ta rändas mööda Itaalia ja Suurbritannia maapiirkondi ning pildistas enda varju erinevates poosides, mille edenedes hakkas ta oma pilte üles ehitama nii, nagu oleks tema vari osa maastikust, mis ärkab ellu keskkonnaga suhtlemise tõttu. Ta nautis seda, kuidas tekstuurid reageerisid tema kohalolekule ja kuidas need olid kujutatud erinevatele looduslikele pindadele ning enim võlus teda see, kuidas tema range ja tume vari langes värvidele. (Brunelli, G. 2013)

Fotod 8 ja 9. Brunelli, G. “Untitled” (*Shadow #1*) ja “Untitled” (*Shadow #07*), 2011.

Fotod 10 ja 11. Brunelli, G. “Untitled” (*Shadow #16*) ja “Untitled” (*Shadow #08*), 2011.

3. FOTOSEERIA “KOHTUMINE OMA VARJUGA” LOOMINE

Siin peatükis annan ülevaate 7-fotoline seeria loomisest, kus ma keskendun enda psühholoogilise varju pildile püüdmisele. Fotoseeria pealkirjas olev sõna “Vari” on suure algustähega soovi tõttu enda varju kujutada kui fotodel olevat põhitegelast, kes omab füüsilist keha – vaatamata sellele, et tavaliselt mõistetakse varju kui lihtsat nähtust, mil objekt on valguse ees.

3.1. Ideede loomine fotodeks - minu Vari

Selle jaoks, et fotoseeria valmimise eesmärgiks ideid kirja panna, tutvusin esialgu erinevate psühholoogide ning enamjaolt C. G Jungi tekstidega, kus nad selgitavad seda, et mis üldse on inimese psühholoogiline vari ning kuidas ta end inimestele ilmutab. Seejärel hakkasin võimalikult objektiivselt vaatlema iseenda mõtteid ning andsin kõik oleneva, et seda võimalikult detailselt kirja panna.

Seisin tihtipeale silmitsi enda varjuga siis, kui olin magama jäämas. Samal ajal kui olin otsimas vaikust oma peas, ilmusid suletud silmade ette erinevad kujutised, mis ei lasknud magama jääda. Tõlgendasin seda endale nii, et vaikus oli kui valgus, mille ette astusid mu alateadvuses peituvad hirmud, ning kujutised, mis silme ette tekkisid, olidki varju erinevad küljed. Ja alati kui selline olukord aset leidis, haarasin pikalt viivitamata pastaka ning panin selle ilmingu kas kirja või skitseerisin selle piirjooned kärmelt visandiplokki ning lõpetasin selle joonistuse järgnevatel päevadel. Lisan siia ka mõned joonistused (vt fotosid 12 ja 13), millel on kujutatud eelnevalt mainitud isiklikud tõlgendused sellest, kus kohtusin enda varjuga.

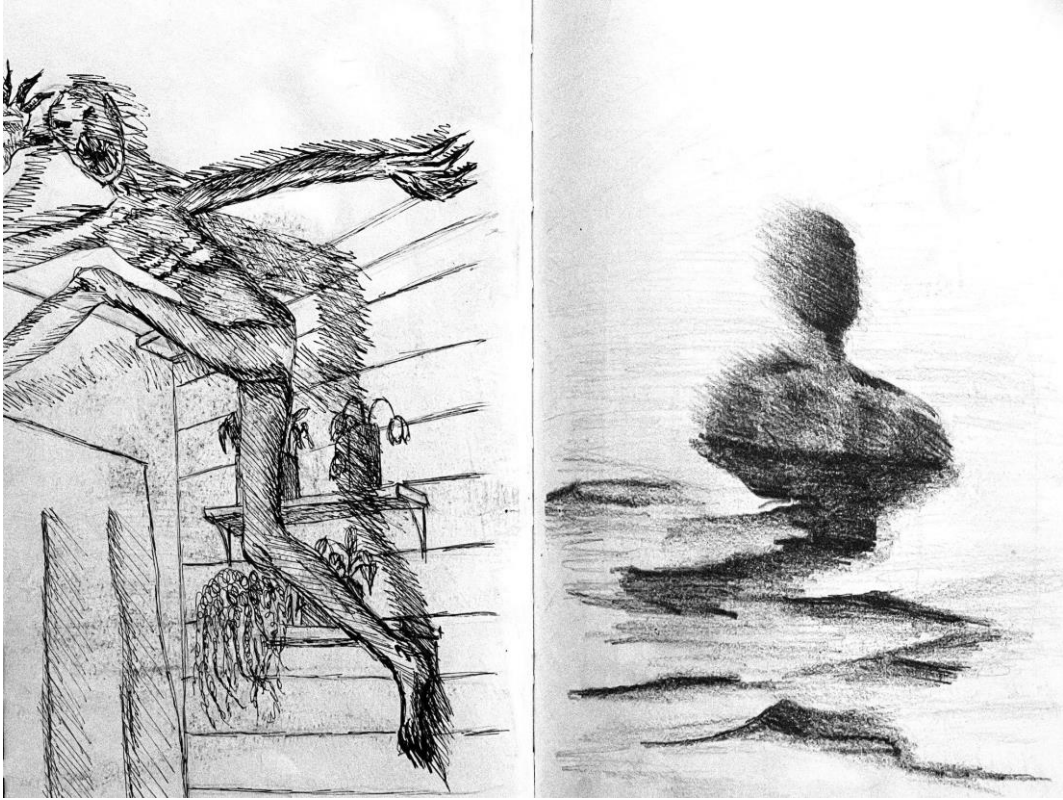

Foto 12. Pilt joonistustest #1

Foto 13. Pilt joonistustest #2

Kogesin pahatihti seda, et peas toimuv dialoog iseendaga oli stressi kogemise tagajärjel väga negatiivne, ennastsalgav ja ennast ründav. Tundsin tugevalt kuidas need mõtted tekitasid sellise tunde, mis sarnanevad sellele kui olla äärmiselt ohtlikus olukorras – see tunne sarnanes hirmuga, et igal hetkel võib keegi selja tagant rünnata. Miskipärast kujutasin alati ette seda ründavat varju kui kedagi, kellel on inimese käele sarnane käsi, aga mille näpu lülid on pikad ning peenikesed ja mille küüned on pikad ja teravad. Sellele pikemalt mõeldes mõistsin, et see käsi ongi minu isiklik ohu sümbol, mida nendel rasketel hetkedel tundsin.

Sellele vastandlik tunne oli see, mil märkasin seda, et vari oli kõigest teekaaslane, kes ei ründa ega osale peas aset leidvas dialoogis vaid on lihtne pealtkuulaja. Need erinevad varju kujutamise viisid tundusid niivõrd põnevad, et seadsin endale eesmärgi neid ideid lõputöö praktilise osa raames ära kasutada. Sellest sündiski soov pildistada enda varju nii, et erinevatel piltidel on vari kujutatud kas rahulikult või aktiivselt, vaatlevalt või ründavalt.

Olles selle lõputöö tegemise käigus uurinud psühholoogilise varju kohta ning õppides, et vari on lahutamatu osa isikust, tekkis järjekordne idee pildi jaoks. Selleks oli see, et fotoseerias oleks vähemalt üks foto, kus vari ongi inimese osa – st, kui ülejäänud teostel on kujutatud kas inimene ise ja tema vari eraldi tegelased, oleks see foto selline, kus inimene on Tema ja tema Vari on samuti tema.

Viimasena soovisin ka mõne foto luua just kas trepikojas, sest C. G. Jungi sõnul sümboliseerib see lisaks paarile teisele kohale (nt keerdkäigud ja labüridid) alateadvust (Jung, C. G. 2005: 178). Ning kuna kõik käesoleva lõputöö raames valminud teosed räägivad alateadvusest ning just selle tumedamast poolest ehk varjust, leidsin, et see on seetõttu hästi põhjendatud valik fotode loomise lokatsioonide valikul.

3.2. Ettevalmistused fotosessioonideks

Igale fotosessioonile oli väga erinev ettevalmistamise protsess. Enamik fotodest ei vajanud pikemat ettevalmistamist kui idee valimist, fotostudio ja -tehnika broneerimist või trepikodades pildistades modellidega aja kokkuleppimist. Kõige pikemat ettevalmistamist vajasisid fotod, kus oli suur roll fotol oleval pikkade näppudega käel. Nende fotode jaoks

meisterdasin endale rekvisiidina käe (vt fotosid 14 ja 15) ühest kindast, kust lõikasin näpuotsad ära, lisasin juurde riiete kuivatamiseks mõeldud klõpse, mille otsad liimisin kokku ning viimase lülina kasutasin varem meisterdatud sarnase käe näpu lülisid. Seejärel õmblesin katmata jäänud alad musta riidega üle.

Fotod 14 ja 15. Kindast, pesuklõpsudest ja papist volditud näpu lülidest õmmeldud käsi

3.3. Pildistamise protsess

Minu lähenemine enda varju kujutamisele oli enamjaolt selline, et Pallase fotostuudiosse pildistama minnes oli kaasas lisaks fototehnikale ka eelnevalt läbi mõeldud tunne või idee pildi loomiseks. Panin kõlarist mängima muusika, mis aitas enda varju rolli sisse vaikselt elamiseks, seadsin fotostuudios olevad valgud üles ja asetasin kaamera statiivile (Lisa 1 ja 2). Seejärel panin kaamera sätteid paika, korrigeerisin kaamera asendit nii, et kaamerasilmast avaneks lummas kompositsioon ning seejärel seadistasin kaamera selliselt, et see teeks iga paari sekundi tagant pilti. Pärast seda kui olin vajalikud katsetused ära teinud, võtsin kotist välja eelnevalt meisterdatud varju käe (Lisa 3), vajutasin kaamera päästikule, misjärel hakkas kaamera pärast igat teatud aja möödumist pilti tegema. Autoportreesid luues olin kaamera ees väljendamas eelnevalt valitud emotsioone – olgu see läbi tantsimise, roomamise või lihtsalt seismise. Tänu sellele, et kaamera tegi iga teatud aja tagant pilti, saavutasin pildistades lavastatud juhuslikkuse, mis väljendus selles, et valminud pildid löid kokku terviku, mis olid osaliselt planeeritud ja osaliselt täiesti juhuslikud, mis kokkuvõttes andsid fotodele teatud toore emotsiooni. See juhtus seetõttu, et teatud hetkel olin unustanud selle, et kaamera teeb pilti ning kõik millele keskendusin, oli enda varju rollis olemine. Läbi selle oli võimalik pildistada enda varju nii, et ta ei tunne, et ta oleks olnud rambivalguses.

Käesoleva lõputöö raames valminud 5 autoportreeliste varjude fotot said loodud läbi sellise lähenemisviisi, kus pildistamisel oli suurim rõhk lasta alateadvusel enda keha kontrollida. Tegin seda nii, et proovisin enda pea võimalikult tühjaks teha ning liikuda vastavalt sellele kuidas tol ajahetkel seda teha soovisin – mitte mõeldes sellele, et kuidas just olin või kuidas peatselt plaanin olla. Proovisin olla nii hetkes kui võimalik ning mitte keskenduda sellele, milline on “õige” viis pildil olemiseks..

Trepikodades loodud 2 fotot olid ainsad, kus ma kasutasin modelle, kes kehastuksid ümber minu varju erinevateks rollideks. Neid pilte ei olnud võimalik autoportreedena seetõttu lahendada, et ma soovisin neid pilte kohati uduselt ja pehmelt jäädvustada, seda eesmärgiga unenäolisust ja alateadvust rõhutada. Jäädvustasin neid pilte nii, et andsin modelli(de) nende rolli kätte, lasin neil sellesse sisse elada ning seejärel pildistasin ma neid pika säriajaga, samal ajal kas ajal kaamerat kas koos modelli liikumisega liigutada või pildistamise ajal kaamerat liigutada üles-alla. Trepikodades loodud fotod pärinevad mõlemad aastast 2022, üks neist on loodud Kehras, kus asub minu ema kodu ning teine foto

on loodud teisel pool Euroopat — Portugali portveini pealinna Porto lähedal asuvas Valongo mahajäetud sanatooriumis. Kehras ema kodu trepikojas (Lisa 4) tehtud fotol soovisin, et pildile jäädvustatud vari mõjuks foto vaatajale ründavalt, mistõttu palusin ma enda vennal varjuks kehastumise eesmärgil tumedates toonides rõivastesse riietuda ning pilti tehes trepist alla joosta. Läbi selle tekkiski foto “Kell 22:33”, kus siluett on trepikojas kaamera poole jooksmas.

Teine trepikojas tehtud pilt valmis aga palju juhuslikmalt. Nimelt olin 2022. aasta sügissemestril Portos vahetussemestril ning kui see hakkas lõpunoodile lähenema, otsustasime kahe Belgia tudengiga, et oleks hea mõte seal lähedal asuva Valongo mahajäetud sanatooriumit uurima minna. Sinna jõudes avanes meie silme ette tohutult suur ja müstiline ning kõhedalt vaikne hoone, kus sees oli üks trepikoda (Lisa 5), mille tagumisel seinal olid aknad. Tundsin koheselt, et pidin paluma Belgiast tulnud tudengitel kaamera ette minna ning seal lihtsalt seisma – samal ajal kui ma kaamerat pika säriaajaga pildistamise ajal üles-alla liigutasin. Selle läbi valmiski foto, kus on kaks siluetti lihtsalt seismas ning kaamera poole vaatamas.

Nii mõnigi valminud foto loomine ei läinud tegelikult nii nagu esialgne plaan oli. Aga kui olin saavutanud soovitud rolli sisseelamise või emotsiooni tundmise, hakkasid pähe tekkima esialgsest plaanist paremad ideed, mis kokkuvõttes lahendasid olukorra paremini, kui seda oodata oskasin. Tundsin, et see on osa protsessist ning läksin sellega kerge südamega kaasa.

3.4. Töötlemise protsess

Piltide töötlemise alustamisel teadsin koheselt, et soovin käesoleva fotoseeria puhul fotosid mustvalgeks jätta ja seda mitmel põhjusel. Isiklikult leian, et värvidel on liiga suur võim atmosfääri loomisel ning võtab liialt vaataja tähelepanu. Samuti kuna fotoseeria ise põhineb varjudel, on selle rõhutamiseks tõhusaim viis mustvalge foto kasutamine, sest see rõhutab valgust ning varju. Lisaks mustvalge foto kasutamisele soovisin valgust ja varju veelgi enam rõhutada ning seetõttu otsustasin valminud fotoseeria väga kontrastseks töödelda. Pärast fotoseeria valmis töötlemist lasin fotod (Lisa 6-12) lõuendile printida, sest tunnen kuidas see rõhutab veelgi enam seda, kuidas mul on soov enda varjul hingata lasta, seda omaks võtta ning seda mitte raamidesse suruda.

KOKKUVÕTE

Lõputöö tulemusena valmis fotoseeria teemal “Kohtumine oma Varjuga”, mis koosnes seitsmest mustvalgest fotost ning mis kõik räägivad kokkupuutest enda psühholoogilise varju ehk alateadvuse tumedama poolega. Fotodel on kujutatud hirmu iseenda ees, iseennast tagasi hoidmist ning iseenda ründamist, sest lõputööd luues kohtusin just sellise varjuga.

Lõputöö kirjaliku osa eesmärk oli tutvuda sellega, kuidas C. G. Jung ning teised psühholoogid on defineerinud psühholoogilist varju, kuidas enda varjuga tutvuda, milline näeb välja varjuga igapäevaselt kohtumine ning kokkuvõttes kuidas enda varju omaks võtta. Lisaks sellele soovisin uurida kuidas erinevad kunstnikud on kunstiajaloo jooksul varju kujutanud ning kuidas sellesse suhtunud. Mind paelus seegi, kuidas on kujutatud varju fotograafias, sh esimesed autoportreelised varjud. Kasutasin allikate leidmiseks ning ingliskeelsete tekstide tõlkimiseks Chat GPT'd. Tunnen, et püstitatud eesmärgid said täidetud ning sain tänu sellele palju uusi teadmisi, mida nüüd enda kunstnikuks olemise teekonnal kaasa võtta.

Olles varasemalt varjude pildistamisest tohutult võlutud olnud, oli selle lõputöö praktilise osa tegemine üks tohutult põnev väljakutse, sest see andis korraliku tõuke, et uurida süvitsi seda, mida see vari üldse tähendada võib. Tänu psühholoogilise varju uurimisele oli võimalik omandatud uute teadmiste põhjal fotosid luues enda tundeid ja mõtteid paremini rõhutada. Läbi kogu selle loomingu protsessi tutvusin ka enda varjuga ning õppisin tohutult palju iseenda kui inimese kohta. Seadsin endale eesmärgi luua terviklik seeria, kus piltidele on jäädvustatud erinevad psühholoogilise varju eripärad ja näod.

Tegelikult oli plaan esialgu varju veelgi laiemalt uurida, kaasates paljude erinevate filosoofide tekste, aga lõputöö kirjutamise käigus mõistsin, et see läheks liiga laiaks ning tegin seetõttu vajalikud kärped eesmärgiga, et käesolev lõputöö ei läheks liiga laialivalguvaks.

Selle lõputöö kirjutades ning varju uurimise käigus õppisin seda, et varju pildistamise ning selle kasutamine loomise eesmärgil on tohutult palju laiem, kui seda oodata oleksin osanud. Tunnen seetõttu, et selle lõputöö tegemine ei ole mulle kohe kindlasti kui sellele teemale

punkti lõppu panek vaid see on miski, millele hakkavad järgnema veelgi enam süvenenud varju uurimised, selle pildistamised, näitused ja kõik sellele järgnev.

SUMMARY

Creative photo series “Meeting my Shadow”

As a result of this thesis, a photo series on the topic "Meeting my Shadow" was completed, which consisted of seven black-and-white photos, all of which talk about contact with one's own psychological shadow, or the darker side of the subconscious. The photos depict fear of oneself, self-restraint and attacking oneself, because that's the shadow that I met while creating my thesis.

The purpose of the written part of the thesis was to get to know how C. G. Jung and other psychologists have defined the psychological shadow, how to get to know your shadow, what it looks like to meet the shadow on a daily basis, and in summary, how to embrace your shadow. In addition, I wanted to learn how different artists have depicted the shadow throughout the history of art and how it has been viewed. In addition, I wanted to explore how shadows are represented in photography and the first shadow self-portraits in this field. I used Chat GPT to find books and articles and used it to translate English texts into Estonian. I feel that the set goals were met and thanks to this I gained a lot of new knowledge that I can now take with me on my journey as an artist.

Having been hugely fascinated by photographing shadows in the past, doing the practical part of this thesis was a hugely exciting challenge, as it provided a motivation to explore in depth what this shadow might mean. In addition, thanks to the study of the psychological shadow, it was possible to better emphasize my feelings and thoughts when creating photos based on the new knowledge I gained. Through this whole process I also got to know my own shadow and learned a lot about myself as a person. I set myself the goal of creating a complete series, where different features and faces of the psychological shadow are captured in pictures.

In fact, initially the plan was to study the shadow even more widely, including the texts of many different philosophers, but during the writing of the thesis I realized that it would be too broad and therefore made the necessary cuts with the aim that this thesis would not be too sprawling.

While writing this thesis and researching shadow, I learned that photographing the shadow and using it for creative purposes is much broader than I would have expected. Therefore, I feel that completing this thesis is definitely not the end of this topic for me right away, but it is something that will be followed by even more in-depth studies of the shadow, taking pictures of the shadow, exhibitions and everything else that may follow after that.

KASUTATUD KIRJANDUS

Brunelli, G. 2011. *The Self and the Shadow: Photographic Self-Portraits* [WWW]

<https://www.lensculture.com/articles/giacomo-brunelli-the-self-and-the-shadow-photographic-self-portraits#slide-1> (28.05.2024)

Blight, D. C. (2017). *Be it in light or shadow: Photography and the Essay*. [WWW]

<https://thephotographersgallery.org.uk/photography-culture/be-it-light-or-shadow-photography-and-essay> (28.05.2024)

Eesti Keele Instituut. 2012. *Võõrsõnade leksikon* [WWW]

<https://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi?Q=chiaroscuro&F=M&C06=en> (28.05.2024)

Gajjar, M. 2023. *Shaping Reality: The Art of Shadow Play in Photography* [WWW]

<https://skylum.com/blog/shaping-reality-the-art-of-shadow-play-in-photography>
(28.05.2024)

Jung, C. G. 2005. *Inimene ja tema sümbolid*. Tallinn: Eesti C.G. Jungi Analüütilise Psühholoogia Selts

Jupiter Artland, 2013. *Christian Boltanski: Theatre d'ombres* [WWW]

<https://www.jupiterartland.org/art/christian-boltanski-theatre-dombres/> (28.05.2024)

Levendig, M. 2017. *Joseph-Benoit Suvée: Invention of the Art of Drawing (1791); Groeninge Museum, Bruges* [WWW]

<https://rijksmuseumamsterdam.blogspot.com/2017/05/the-originof-painting-in.html>
(28.05.2024)

Lonngi, G. 2023. *The Jungian Shadow and Self-Acceptance* [WWW]

<https://www.tamug.edu/nautilus/articles/The%20Jungian%20Shadow%20and%20Self-Acceptance.html> (28.05.2024)

Middlehurst, S. 2015. *The History of the Shadow Self Portrait* [WWW]

<https://stevemiddlehurstcontextandnarrative.wordpress.com/2015/05/29/the-history-of-the-shadow-self-portrait/> (28.05.2024)

KASUTATUD FOTOD

“Invention of Drawing” - Joseph-Benoit Suvée, 1791 [FOTO] (vaadatud 28.05.2024)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Joseph-Beno%C3%AEt_Suv%C3%A9e_%28Belgian_-_The_Invention_of_Drawing_%28recto%29;_Sketch_of_Lower_Leg_Bones_of_Human_Skeleton_%28verso%29_-_Google_Art_Project.jpg

“*St Luke Painting the Virgin’s Portrait*” - Martin van Heemskerck, 1553 [FOTO] (vaadatud 28.05.2024)

<https://arcanes.eu/wp-content/uploads/2022/02/dup8398.jpg>

Autoportree. Vicente Carducho, 1633 [FOTO] (vaadatud 28.05.2024)

<https://www.wga.hu/art/c/carducho/vicente/selfport.jpg>

Théâtre d’ombres”, Boltanski, C. (1944-2021), 1984-1997 [FOTO]

https://www.artshebdomedias.com/wp-content/uploads/2019/12/Boltanski_Th%C3%A9%C3%A2tre-d%E2%80%99ombres-1984-1997.jpg (vaadatud 28.05.2024)

“John Howell, an Indianapolis newsboy”, Lewis Hine, 1908 [FOTO]

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/pnp/nclc/03200/03225v.jpg> (vaadatud 28.05.2024)

Shadow Self Portrait, Walker Evans, 1927 [FOTO]

https://stevemiddlehurstcontextandnarrative.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/05/2015-05-10_16-38-46.jpg (vaadatud 28.05.2024)

Shadow Self Portrait, Andre Kertesz, 1927 [FOTO]

https://stevemiddlehurstcontextandnarrative.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/05/2015-05-10_16-21-41.jpg (vaadatud 28.05.2024)

“Untitled” (Shadow #1), Brunelli, G. 2011. [FOTO]

<https://photos.lensculture.com/original/b36f9068-6bd3-44ec-af57-2b3452a44176.jpg> (vaadatud 28.05.2024)

“Untitled” (Shadow #07), Brunelli, G. 2011 [FOTO]

<https://photos.lensculture.com/large/0c1382eb-f409-465a-8b7e-c85e9ceb2e6b.jpg>

(vaadatud 28.05.2024)

“Untitled” (Shadow #16), Brunelli, G. 2011 [FOTO]

<https://i.pinimg.com/736x/4d/9e/c0/4d9ec0a8df65b0127d0ef184fb09f78f.jpg> (vaadatud

28.05.2024)

“Untitled” (Shadow #8), Brunelli, G. 2011 [FOTO]

<https://encrypted->

[tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRW1_6aTUgEL8UxdzDod4m_98MooFrgDCV23](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRW1_6aTUgEL8UxdzDod4m_98MooFrgDCV23)

[Q0RMlaLWw&s](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRW1_6aTUgEL8UxdzDod4m_98MooFrgDCV23) (vaadatud 28.05.2024)

LISAD

Lisa 1. Autoportreede loomise tarbeks üles seatud kaamera

Lisa 2. Autoportreede loomise tarbeks üles välk

Lisa 3. Varju käega fotostuudios

Lisa 4. Kehras asuv trepikoda modelliga

Lisa 5. Valongo mahajäetud sanatooriumi trepikoda

Lisa 6. Foto “Kell 22:33”, 2022

Lisa 7. „Vari keset hinge neelamist“, 2023

Lisa 8. „Hirm“, 2024

Lisa 9. „Vari-autoportree I“, 2024

Lisa 10. „Hirmutunne“, 2024

Lisa 11. „Näota mees“, 2024

Lisa 12. „Vaatlevad varjud“, 2022

